

УДК 165.63:339.137.2 (477)

ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: МІЖКРАЇНОВІ
ПОРІВНЯННЯ

BRANCH STRUCTURE OF THE ECONOMY AS A PREREQUISITE FOR THE
FORMATION OF NATIONAL COMPETITIVENESS: BETWEEN COUNTRIES
COMPARISONS

ОТРАСЛЕВАЯ СТРУКТУРА ЭКОНОМИКИ КАК ПРЕДПОСЫЛКА
ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ:
МЕЖСТРАНОВЫЕ СРАВНЕНИЯ

Білоброва Т.О., кандидат економічних наук

Базавлук Н.Г., асистент

Bilobrova T.O., candidate of economic sciences

Bazavluk N.G, assistant

Белоброва Т.А., кандидат экономических наук

Базавлук Н.Г., ассистент

Анотація. У статті розглянута галузева структура національної економіки України та зарубіжних країн, проведений порівняльний аналіз. Обґрунтована потреба модернізації галузевої структури національної економіки України. Визначені пріоритетні напрями розвитку галузевої структури відповідно до орієнтирів інноваційної економіки та для забезпечення національної конкурентоспроможності.

Annotation. The article deals with sectoral structure of the national economy of Ukraine and foreign countries, the comparative analysis is carried out. The need for modernization of the branch structure of the national economy of Ukraine is substantiated. Priority directions of branch structure development in accordance with the guidelines of the innovative economy and for national competitiveness were defined.

Аннотация. В статье рассмотрена отраслевая структура национальной экономики Украины и зарубежных стран, проведен сравнительный анализ. Обоснована

необходимость модернизации отраслевой структуры национальной экономики Украины. Определены приоритетные направления развития отраслевой структуры в соответствии с ориентирами инновационной экономики и для обеспечения национальной конкурентоспособности.

Ключові слова. галузева структура економіки, інноваційний розвиток, національна конкурентоспроможність.

Keywords. branch structure of the economy, innovative development, national competitiveness.

Ключевые слова. Отраслевая структура экономики, инновационное развитие, национальная конкурентоспособность.

У сучасних умовах розвитку світової економіки до пріоритетних завдань більшості країн світу належать забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності економіки, досягнення сталого економічного розвитку держави, становлення інноваційної економіки. У Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України 2011 р. проголошено курс на модернізацію структури національної економіки, що передбачає: створення сучасної, конкурентоспроможної держави, гуманізацію розвитку, що означає передусім збільшення соціальних інвестицій у людський капітал, та запровадження прогресивної моделі розвитку держави [3, с. 8]. Модернізація та впровадження прогресивної моделі розвитку економіки забезпечуються досить повільно і фактично сучасну економіку України інноваційною назвати не можна. Узагальненою характеристикою, яка відображає якісний рівень розвитку країни в цілому, є галузева структура національної економіки. Тому її модернізація у контексті становлення розвиненої конкурентоспроможної держави є актуальною науково-практичною проблемою, яка потребує дослідження.

Проблематика формування галузевої структури національної економіки забезпечення національної конкурентоспроможності досліджена у працях В.Андрійчука, В.Бойка, В.Гейця, М.Кондратьєва, Й.Шумпетера, А.Чухна та ін.

Метою статті є аналіз сучасного стану галузевої структури національної економіки України, визначення пріоритетних напрямів її розвитку.

Для досягнення зазначеної мети в статті авторами поставлені наступні завдання:

- розглянути галузеву структуру національної економіки країн, що розвиваються, розвинутих країн та країн з перехідною економікою;

- провести порівняльний аналіз галузевої структури національних економік досліджених країн і зробити висновки;

- визначити пріоритетні напрями розвитку галузевої структури економіки України у контексті забезпечення національної конкурентоспроможності.

Галузева структура світової економіки протягом 2000-2010 рр. залишалась майже незмінною (табл. 1). Найбільшу частку у валовій доданій вартості світової економіки складає сфера послуг – 66,34 % у 2010 р., промисловість та сільське господарство становили 29,41 % та 4,26 % відповідно. Найбільш високий рівень розвитку сфери послуг притаманний економічно розвиненим країнам, частка послуг у валовій доданій вартості яких складала 74,41 % у 2010 р. У країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються, цей показник значно нижчий – відповідно 57,8 % та 51,4 %. Слід зазначити, що у групі розвинутих країн та країн з перехідною економікою частка послуг у валовій доданій вартості за досліджуваний період характеризувалась поступовою позитивною динамікою. Це було обумовлено скороченням у структурі національної економіки розвинених країн частки промисловості та (меншою мірою) сільського господарства, а у країнах з перехідною економікою – значним скороченням частки сільського господарства. У групі країн, що розвиваються, спостерігається поступове зростання частки промисловості у валовій доданій вартості, натомість частка послуг та сільського господарства у період 2000-2010 рр. дещо знизилася.

Галузева структура економіки, 2000-2010 рр.

Регіон	Показник	2000	2008	2009	2010
Світ	Валова додана вартість, %	100,00	100,00	100,00	100,00
	Сільське господарство, %	3,61	3,90	3,99	4,26
	Промисловість, %	28,92	29,76	28,00	29,41
	Послуги, %	67,47	66,33	68,01	66,34
Країни, що розвиваються	Валова додана вартість, %	100,00	100,00	100,00	100,00
	Сільське господарство, %	10,14	9,26	9,66	9,60
	Промисловість, %	36,31	40,25	38,21	39,02
	Послуги, %	53,55	50,49	52,13	51,39
Країни з перехідною економікою	Валова додана вартість, %	100,00	100,00	100,00	100,00
	Сільське господарство, %	10,34	5,73	6,12	5,58
	Промисловість, %	37,31	36,49	34,15	36,61
	Послуги, %	52,35	57,79	59,73	57,82
Розвинуті країни	Валова додана вартість, %	100,00	100,00	100,00	100,00
	Сільське господарство, %	1,68	1,52	1,39	1,45
	Промисловість, %	26,73	24,93	23,19	24,13
	Послуги, %	71,59	73,56	75,42	74,41

Джерело: складено за даними [6]

Порівняння галузевої структури економіки України доцільно провести: 1) з країнами постсоціалістичної трансформації (Російська Федерація); 2) з країнами зі швидко зростаючою економікою (Китай); 3) з країнами – економічними лідерами (США, Японія, Швеція) (табл. 2). Таке виокремлення пояснюється наявністю достовірних та співставних даних, а також прийнятими у вітчизняній науці універсальними підходами до систематизації країн світу.

Результати порівняння галузевої структури вітчизняної економіки та економіки Росії свідчать, що частка послуг у валовій доданій вартості української економіки незначним чином перевищує аналогічний показник економіки Росії; частка сільського господарства в Україні майже у 2 рази перевищує аналогічний показник економіки Росії, натомість частка промисловості у валовій доданій вартості є нижчою на 7,1 п.п.

Порівняльний аналіз галузевої структури економіки України із економікою Китаю свідчить, що в українській економіці частка сфери послуг у валовій доданій вартості є значно більшою, а частка сільського господарства та промисловості – значно меншою.

Таблиця 2

Галузева структура національної економіки деяких країн, 2000 р. – 2010 р.

Показник	США		Японія		Швеція		Китай		Російська Федерація		Україна	
	2000	2010	2000	2000	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
Валова додана вартість, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Сільське господарство, %	0,96	1,05	1,70	1,39	2,06	1,85	15,06	10,10	6,81	4,04	16,84	7,80
Промисловість, %	23,06	20,87	31,13	27,35	28,83	26,64	45,92	46,75	39,33	36,68	37,64	29,55
Послуги, %	75,98	78,08	67,17	71,26	69,11	71,51	39,02	43,15	53,86	59,28	45,52	62,65

Джерело: складено за даними [6]

Порівняння галузевої структури національної економіки України з відповідними показниками економіки розвинутих країн також свідчить про помітні розбіжності. Частка сільського господарства у валовій доданій вартості України у 2010 р. становила 7,8 %, тоді як у розвинених країн цей показник складає до 2 %, а частка послуг залишається недостатньо високою. Частка промисловості у структурі вітчизняної економіки дещо перевищує аналогічний показник у розвинених країнах.

Загалом динаміка формування валової доданої вартості в Україні свідчить, що впродовж 2000-2010 рр. суттєво знизилася частка промисловості та у 2,2 рази знизилася питома вага сільського господарства. Натомість частка сфери послуг збільшилась у 1,4 рази. У цілому можна стверджувати, що такі зрушення у галузевій структурі української економіки відповідають світовим тенденціям та є характерними для країн із перехідною економікою. Проте процес наближення галузевої структури вітчизняної економіки до пропорцій, притаманних конкурентоспроможним розвинутих країнам світу, відбувається досить повільно, що пояснюється рядом чинників.

Зазвичай скорочення питомої ваги реального сектору економіки має супроводжуватися суттєвим зростанням продуктивності праці на основі впровадження інноваційних технологій, проте в Україні така тенденція не спостерігається. Наприклад, продуктивність праці на підприємствах легкої промисловості України у 7 разів нижча, ніж у Китаї. До певної міри відсутність

вагомих структурних зрушень у напрямку забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки пояснюється низьким рівнем розвитку інноваційної діяльності, що обумовлено такими чинниками, як: а) загальний низький рівень інноваційної активності промислових підприємств (у 2011 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 16,2 % від загальної кількості промислових підприємств; впровадження інновацій здійснили 12,8 % підприємств); б) незначні обсяги реалізованої інноваційної продукції (частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2011 р. складала лише 3,8 %); в) недостатнє фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств (14333,9 млн. грн. у 2011 р.); г) нераціональний розподіл коштів на інновації (найбільша частка інноваційних витрат у 2011 р. була спрямована на придбання машин та обладнання – 73,2 %, тоді як на дослідження, розробку та придбання нових технологій, а також на інші витрати в рамках цієї групи витрачалося значно менше коштів – відповідно 7,5 %, 2,3 % та 17 %) [2; 4].

Слід зазначити, що в українській економіці протягом 2000-2011 рр. у загальному обсязі випуску скоротилась частка переробної промисловості – з 35,7 % у 2000 р. до 33,8 % у 2011 р., а у валовій доданій вартості – з 19,7 % до 14,3 %. Разом з тим збільшилася частка добувної промисловості у загальному обсязі випуску – з 4,8 % у 2000 р. до 5,4 % у 2011 р. та у валовій доданій вартості з 4,5 % до 7,5 % [3]. Слід зазначити, що у цей період зростає споживання енергоресурсів. Вітчизняна економіка характеризується надто високим рівнем енергоємності ВВП (під час світової фінансової кризи 2008-2010 рр. енергоємність ВВП України зросла на 7,3 %). Цей показник в Україні, за оцінками компанії «Enerdata», є одним із найвищих серед країн світу, зокрема у 3,8 разу вищим, ніж у країнах ЄС-27, у 3,2 рази – ніж у Польщі, у 1,4 рази – ніж у Росії. [5, с. 10]. Таким чином, наведені дані свідчать про те, що негативною тенденцією економіки України є орієнтованість на галузі, які є ресурсо- та енергоємними. Це підтверджує давно обґрунтовану науково та підтверджену практично потребу в забезпеченні орієнтованості вітчизняної економіки на поступове скорочення ресурсоємних галузей та зростання обсягів наукомістких галузей.

Негативні тенденції розвитку галузевої структури вітчизняної економіки спричиняються також і суттєвими відмінностями у рівні дохідності окремих секторів та галузей економіки. У сфері послуг найбільш дохідними галузями є торгівля та ремонтні послуги (у 2011 р. при частці 17,5 % у виробництві валової доданої вартості частка у структурі валового доходу, змішаного прибутку складала 26,7 %), фінансова діяльність (відповідно 5,5 % та 7,7 %), операції з нерухомістю, оренда (10,2 % та 10,3 %). Досить високий рівень дохідності притаманний готельно-ресторанній діяльності, проте її частка у структурі національної економіки є невисокою: 1,0 % у виробництві валової доданої вартості та 1,2 % у структурі валового доходу. Значна частка у створенні валової доданої вартості та у структурі валового доходу припадає на діяльність у сфері транспорту і зв'язку 11,4 % та 10,3 % відповідно. Разом з тим низькоприбутковими галузями національної економіки залишаються сфера освіти (у 2011 р. частка у виробництві валової доданої вартості – 5,3 %; частка у структурі валового доходу – 1,8 %) та охорона здоров'я (3,9 % та 0,3 % відповідно), тобто ті види економічної діяльності, що впливають на формування визначальних засад конкурентоспроможності національної економіки [1, с. 13; 3].

У висновку слід зазначити, що у наш час країнами-лідерами за показниками економічного і соціального розвитку є держави, які забезпечують формування ефективної галузевої структури економіки, орієнтованої на інноваційну модель. Зміни у галузевій структурі національної економіки України характеризуються як позитивними, так і негативними тенденціями. Тому, узагальнюючи наведені у статті дані про галузеву структуру економіки провідних країн світу та вітчизняної економіки, можна зробити наступні висновки: 1) досвід провідних країн переконливо свідчить про те, що в Україні має бути забезпечено поступовий перехід до інноваційно-орієнтованої моделі розвитку економіки, якій окрім іншого притаманна висока частка сфери послуг у валовій доданій вартості; 2) забезпечення зростання сфери послуг в Україні необхідно супроводжувати підвищенням їхньої якості відповідно до рівня розвинутих країн, а також поступовим зростанням питомої ваги соціально-орієнтованих послуг у структурі валової доданої вартості – освіти та охорони здоров'я, які відіграють важливу роль у формуванні національної

конкурентоспроможності; 3) у галузевій структурі економіки України важливим є забезпечення поступового скорочення ресурсоемних галузей та нарощування обсягів наукомістких галузей.

Подальші дослідження автора будуть спрямовані на виділення та обґрунтування пріоритетних галузей національної економіки, на основі яких можлива якісна трансформація відповідно до орієнтирів інноваційної моделі розвитку.

Список використаних джерел

1. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2011. – 416 с.
2. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.
3. Статистичний збірник «Національні рахунки України за 2011 рік» [Електронний ресурс]. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 172 с. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua.
4. Статистична інформація «Наука і інновації» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Держкомстату України – Режим доступу : ukrstat.gov.ua.
5. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки [Електронний ресурс]. / А. П. Павлюк, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>
6. GDP by type of expenditure and Value Added by kind of economic activity, annual, 1970-2010 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт United Nations Conference on Trade and Development. – Режим доступу: <http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx? ReportId=95>.